

Primož Vresnik

FINŽGAR IN ZOREC

(odrska zgodba o dveh književnikih)

Dramatis personae

FRAN SALEŠKI FINŽGAR

IVAN ZOREC

Duševni in socialni oris dveh književnikov, dveh likov pričujočega dramskega besedila.

FRAN SALEŠKI FINŽGAR

Fran Saleški Finžgar je suhe žilave postave. Pisatelj seva utrjenost, dobil jo je v zgodnjem obdobju svojega življenja; njegove roke kažejo na človeka, ki je bil v stiku z zemljo, s kmečkim načinom življenja. V njegovi postavi je nekaj sunkovitega. V kretnjah rok je nekaj prvinskega; sicer obvladan mož, leta 1931 jih šteje devetinpetdeset let, toda venomer z mero notranjega ognja, ta občasno silovito huškne na dan. V kretnjah rok je torej nekaj grčastega in prvinskega. Neka eruptivna duševna in fizična energija je v njem, nekaj, kar je zadobil v najzgodnejšem obdobju svojega življenja in kar mu pomaga v težavnih življenjskih situacijah. Finžgar je mož silne življenjske volje in moči, s katero prav nič ne varčuje, temveč se razdaja in se s tem izgublja v raznovrstnosti. Vajen je dela, tudi pri urednikovanju pride na dan njegova gorenjska grčasta narava, po drugi strani pa potrpežljivost in nežna čud. Od blage uvidevne narave zna preiti v eksplozivno energičnost, tej se je težko upreti. V njem ni nič meščanske elegance, tisto, kar ga plemeniti, so občasne tankočutne poteze v njegovem značaju. Na prvi pogled se zdi, da imamo opravka z nežnim

človekom, vendar ga živahnost in odločnost gibov uvrščata med ljudi z močnim temperamentom. Njegov pogled zna biti stoično miren. V tej drami igra in uprizarja neizgovorjeno krilatico: »Zame ni uhojene poti, temveč jo je potrebno šele uhoditi.« Finžgarjeva življenjska pot je pot človeka, ki se je z lastnim intelektualnim naporom prebil v slovensko javno življenje, zasedel častno mesto v književnosti in se uveljavil tudi kot družbeni delavec.

IVAN ZOREC

Ivan Zorec je suh skoraj koščen moški zrelih let. S findesieclovsko bradico, ta je nekoliko razmrščena, z očmi, ki imajo nekakšen resnoben melanholični lesk, opozarja na moža, nihajočega med pragmatičnostjo in razčustvovanostjo. Zorčeve oči so zmeraj nekoliko vlažno melanholične in njegov vrat je žilav in gladek. Pisatelj Zorec je po eni strani ponosen mož, dober govorec, ki zna z izbranim besednjakom prepričati sobesednika, po drugi pa je molčeč in vase zaprt. Življenje mu ni prizanašalo, izklesalo mu je značilne moške poteze: z nazaj počesano pričesko in okroglimi naočniki daje videz skrbnega uradnika, v katerem pa je precej ponosa in dostojanstva. Zorec daje videz srednjeevropskega državnega uslužbenca, sicer je večino delavnih let preživel na železnici, kot uradnik, kasneje inšpektor; to pa se izraža tudi v pričujoči gledališki igri. V igri se kaže nek uvideven in čuječen odnos do Finžgarja, poln kavalirskega bontona se giblje po odru. Zlasti v prvem dejanju pride v ospredje njegova »službena« narava – spoštljivost in obzirnost. V drugem dejanju drame pokaže svoj pogum in tudi gostobeseden je; spretnost izražanja je v tem dejanju enakovredna Finžgarjevi retorični spretnosti. Zorec je žilav mož, toda od kozmičnih elementov je v njem najmočneje zastopana voda, zato je nekako razčustvovan, globokočuten in ne prav samozavesten. Pri njem imamo venomer občutek, da je zaradi vnanjih okoliščin zaustavljena ustvarjalna domišljija, da jo je potlačil, da se je zavrl, zaradi neugodnih ocen literarnih kritikov, teh je bil

deležen začasa literarnega uveljavljanja. To je ena stran Zorčeve osebnosti. V njem pa še je kanček, odtonek uporništvu, kljub negativnim vibracijam obrekljivih intelektualnih krogov, kakor s Finžgarjem poimenujeta slovensko kulturno klanovstvo, vztraja na literarni poti. V tej drami igra in uprizarja neizgovorjeno krilatico: »Sam se lahko zaustavim v pisateljskem razvoju za zmeraj, drugi pa me lahko samo začasno, zato nadaljujem s pisateljevanjem.« Zorčeva življenjska pot je pot človeka, ki je večino življenja posvetil delu, to je od njega zahtevalo pedantnost in zbranost. V zrelih letih, tik pred upokojitvijo, začčenja s svojo dodelano, odnegovano in ambicioznejšo književnostjo, tudi po zaslugi spontanega mentorstva pisatelja Finžgarja.

povzetek igre, sinopsis

Drama se godi v uredniški sobi. Ivan Zorec, železniški inšpektor tik pred upokojitvijo, prinese uredniku Finžgarju svoj prvi literarno ambicioznejši rokopis, prvi del Belih menihov, roman o zgodovini stiškega samostana. Med pisateljema se razvije pogovor, ki odpre vse pomembnejše kulturne in družbene teme in probleme njunega časa, tudi časa v letu 1931, ko se drama odvija. Vsebina njunega pogovora pa je seveda tudi nadčasovna in nadkrajevna, saj je odnos urednik pisatelj, pisatelj bralec, kulturno okolje in pisatelj, zaznamovan z določili in nenapisanimi zakonitostmi; te veljajo še danes in po uredniški praksi sodeč niso prav nič presežena. V drami pa je tudi orisana narava Mohorjeve družbe, še posebej njena pravilna ocena mentalitete povprečnega slovenskega bralca, ta je veljala začasa Finžgarjevega urednikovanja in velja še danes. Gledališka tridejanka Urednik Finžgar je pisana v starožitni maniri, vsebuje arhaizme, slovanizme, ti so pred drugo svetovno vojno posredno kazali še živečo družbeno težnjo po panslavizmu. Jezikovni arhaizmi pričarajo duh časa, zato so pomembna sestavina pričujočega dramskega besedila. Posebnost drame je tudi v tem, da osvetli Finžgarjev odnos do ljudskega slovstva, kot vira narodnega duševnega zdravja, domišljije in modrosti.

PRVO DEJANJE

Uredniška soba. Veter skozi priprto okno zapiha v sobo, s pisalne mize, polne rokopisov, knjig in kupov praznih listov, ponese nekaj listov papirja po sobi. Finžgar z naglim korakom stopi v sobo in za trenutek ostrmi v razdejanje, potem zapre okno, to je vgrajeno na desni strani odrske stene. Prične pobirati liste papirja, jih zlagati v kup in ga naposled da na mizo.

FINŽGAR(polglasno, skoraj šepetaje): Veter, veter, komaj sem red vzpostavil na Mohorjevi, že je nered, če ne po človeški, pa po naravni zaslugi.

Nekdo potrka na vrata, vgrajena na levi strani odrske stene.

FINŽGAR(odločno): Naprej!

ZOREC: Oprostite, kasnim. (Pisatelj Zorec neodločno stoji na vratih.)

FINŽGAR: Tudi sam kasnim, zato stopite in to brez ceremonij.

ZOREC: Hvala. (Vstopi in se sprehodi po prostoru, do izraza pride zven lakastih čevljev.)

FINŽGAR(si ga ogleda): Lepo vas je ponovno videti, Ivan, spet se bova porazgovorila, kakor začasa izdajanja vaše povesti Domačija ob Temenici.

ZOREC: Čutim potrebo, da vam vse razpovem. Hvala za dopisnico.

FINŽGAR: Ni za kaj! Hvala tudi vam za vaše pisanje.

ZOREC: Vidim, precej vam je veter ponagajal!

FINŽGAR: Preden ste vstopili, sem si dejal: nered na Mohorjevi, če ne po zgodovinski nepriliki, pa po naravni. Sedite, prosim.

ZOREC: Hvala.

FINŽGAR: Boste kavo ?

ZOREC: Preden sem šel od doma, sem pil močno črno kavo, za pogum, vedrost in živost, zato zdaj ne bi.

FINŽGAR: Veselil sem se najinega srečanja.

ZOREC: Brez vaše prizadevnosti se moja pisateljska roka ne bi tako oklenila peresa. Že od nekdanj mi je bilo najtežje zapisati prvi stavek!

FINŽGAR: Nič posebnega vam nisem rekel in tudi učenika se nisem šel pred vami.

ZOREC: Oh, pa ste, znate svetovati, zdi se mi, da je vaše branje moje povesti pripomoglo, da vidim pisateljstvo drugače; svoj čas nisem imel pravega poguma za pisanje, lastna pisana beseda mi je povzročila več dvoma, kakor zadovoljstva.

FINŽGAR: No, recimo, da sem vam dal kakšen oprijemljiv stanovski nasvet. Opravila sva pač nekaj stanovskih, kolegialnih razgovorov, sad tega je, da je vaše delo zadobilo na vrednosti.

ZOREC: Ni šlo samo za stanovski nasvet. Fran, vi ste mi na podlagi svoje pisateljske izkušnje dali osnovo za nadaljnje delo. Ko sem pri vas izdajal *Domačijo ob Temenici*, sva se veliko razgovarjala in to mi je pomagalo.

FINŽGAR: Ivan, zdaj me pa spravljate v zadrego, saj vendar niste literat prvošolec, za seboj že imate nekaj priobčenih povesti.

ZOREC: Ne znam biti domišljav veste in vse tiste kritike na račun mojega slovstva.

FINŽGAR(čuteče): A to vas boli ?

ZOREC(tiho): Ja.

FINŽGAR(energično zamahne z roko): Kritik ni pisatelj ! Česa vse nisem slišal na račun moje Dekle Ančke. Čez leta pa ugotoviš, da imajo kritikanti probleme sami s seboj in svetom, ne pa s tvojim pisanjem.

ZOREC: Res pravo gonjo so vam takrat uprizorili moravški duhovniki.

FINŽGAR: Koblarju sem ob priliki rekel: namesto, da se kritikom in kritikantom nabira slina v ustih, da jo izplunejo po avtorju, naj ljudstvu v razumljivem jeziku povedo, kaj je lepo in kaj ne. Ljudstvo potrebuje literarne vzgoje. Brez vodstva tudi na tem področju ne bo šlo.

ZOREC: Res, naši ljudje potrebujejo vzorov in dobrih tiskov. O tem razmišljam zadnje desetletje tudi sam: skrb za javni blagor je tudi skrb za branje in bralca. Zato pišem in zato sem se lotil Belih menihov.

FINŽGAR: Seveda, ne govorim vam kar tako, sem urednik založbe, ki ji ni vseeno kaj bodo ljudje brali in kakšno bo stanje po prebranih delih čez mnoga leta.

ZOREC: Toda, nekateri tako zagovarjajo svobodo duha in lastno umsko izomiko, da povsem pozabljajo na preprostega človeka, ki po naravnih in družbenih danostih ne dohaja tega visokega družbenega in literarnega stanja, katerega zagovorniki so mnogi naši pisatelji.

FINŽGAR: Točno. Se spomnite, ko sem spomladi dejal, da dobra literatura ni modna gospodična, oblečena zdaj v to zdaj v ono capo, temveč naj pisatelj poprime za pero in naj zapiše tisto, kar je življenje zapisalo že brez peresa.

ZOREC: Za življenje vendar gre, za podeželsko ali mestno. Če si v službi najvišjega, poskrbi tudi, da bodo od tebe imeli kaj tudi preprosti ljudje...

FINŽGAR(pristavi): Preprosti ljudje, vendar ti ni potrebno biti zaradi tega banalen. Ljudje hočejo več od pritlehnega stanja, nekoga, ki jih ponese nad vsakdanjik, čeprav morebiti piše o njem.

ZOREC: Je pa razlika med nama: zazrt sem v preteklost, zato je moja književnost književnost včerajšnjega dne, del tega je tudi pri vas, vendar so vaše pisne stvaritve drzne in predrzne.

FINŽGAR(se zasmije): Ker sem nekoliko predrzen tudi sam, priznam. Veste, koliko ljudi mi zameri, ko si kot duhovnik prižgem cigareto, koliko, ko me vidijo v živahnem klepetu za gostilniško mizo, ko se družim za naš stan ne najbolj pobožnimi ljudmi. Ker me zanimajo delavec, hlapec in dekla, njihova duša in sociala, me nekateri že desetletja oštevajo. Ne morem pisati o idiliki, ki je ni. So ljudje, ki so mi očitali družbo obeh Cankarjev, Izidorja in Ivana.

ZOREC(začudeno): *Ne morem verjeti.*

FINŽGAR: *Tudi jaz ne, dokler mi te govorice niso prišle na uho. Naši intelektualni krogi so poleg vsega še kvantaško razpoloženi; kakor obrekljive babnice na kupu so, oprostite, moji kajžarski govoric.*

ZOREC: *Ko sva pri Cankarju, vem le to, da je nekje zapisal, da v svojih delih niste ravno globoki in da vaše pero preveč lahkotno piše.*

FINŽGAR(zamahne z roko): *To pesem mi pojejo od samega začetka pisateljavanja: za prvo ambiciozno novelo Gozdarjev sin mi je urednik Žitnik rekel takisto. Pred kratkim pa se je pojavil najnovejši očitek, izpod peresa mojega dobrega znanca, ki seveda leti čez vsa moja literarna dela.*

FINŽGAR: *Pravzaprav podobno, približno nekaj takšnega piše: kljub vsemu je vse pri tem pisatelju vnvanje, vsakdanje prostodušno, do njegove resnične narave ne pridemo...*

ZOREC: *In če sva že pri uredniških poslih: ko izdajate knjige, vidite pred seboj tudi preprostega bralca...*

FINŽGAR: *Veliko far so mi v življenju dodelili: poznam modrost in stisko teh ljudi. Mestni človek si ne zna predstavljati, kakšna radost prevzame kmečkega človeka, ko pride večernica ali kakšna druga mohorjanka v hišo.*

ZOREC: *Sam sem presenečen, kakšni zaresni čitatelji so ti ljudje z dežele, čeprav sem navsezadnje sam eden od njih, pa me zmeraj znova preseneti dejstvo, kako resno jemljejo knjigo.*

FINŽGAR: Velika pridobitev za slovenski narod, da je bil Cankar toliko let na Dunaju, vendar tudi pridobitev, da je večina slovenskih pisateljev in pesnikov iz vasi in to iz kmečkih domov.

ZOREC: Moj oče je bil dninar, s težko zasluženim in privarčevanim denarjem smo kupili majhen dom v Stični.

FINŽGAR: No, pa sva pri naših življenjskih zgodbah, o katerih se tako rada pogovarjava: preidiva k bolj svetnim stvarim: vidim, da ste seboj prinesli zajeten rokopis.

ZOREC: Ja, tole je rokopis Belih menihov, kot sem obljubil. (Na mizo položi rokopis, zvezan v kartonasto mapo, da na leseni mizi zadoni.)

FINŽGAR: Prvi del ?

ZOREC: Prvi del. Bog daj še kakšnega!

FINŽGAR(energično, hudomušno): Bog bo dal! Skupaj bosta napisala kar nekaj knjig o stiškem samostanu !

ZOREC(osuplo): Nekaj knjig ?

(Finžgar namesto odgovora razveže mapo, z zanimanjem lista po rokopisu, se od časa do časa potopi v branje, prikimava in z naličnim peresom zdaj bolj ali manj močno trka po mizi.)

FINŽGAR(nenadoma zamišljeno, globoko pogleda sogovorniku naravnost v oči): Da, nekaj knjig.

Veter nenadoma odpre okno in zapiha po sobi, nekaj listov Zorčevega rokopisa ponese po odrskem prostoru, sobi. Finžgar takoj hiti zapirati okno: v tem ko zapira, veter z vso silo pritisne, tako, da okno zažvenketa in zapoka po okenskem okviru. Finžgar z vso silo svojega telesa nudi odpor in okno naposled zapre. Zorec pobira liste po sobi.

ZOREC(pobiraje liste): Zdaj vidim vaše kljubovanje na lastne oči, tudi sam kljubujem, toda takšna žilava grča, kakor ste vi, nisem; potrebujem vzpodbude in mati mi je ob priliki, ko sva obiskala stiško cerkev, dejala: "Tile menihi menijo, da si vešč peresa. Če oni tako pravijo, da si, potlej si, pa je! Dokaži, da si res!"

FINŽGAR: Bodite veseli, da vam je Stvarnik dodelil takšno bistro in čutečo mater, mati, ki ve kakšen dar je dar za pisanje. Velikokrat družina ne podpira sinovega ali hčerinega pisanja, ampak je to za njih golo trapanje.

ZOREC: Kljub objavam in knjigam, ki so mi jih natisnili, še zmeraj dvomim, včasih mi pero zastane, zdi se, kakor da bi mi od mraza roka otrpnila, pero zaledenelo in črnilo zamrznilo. Ne morem več naprej, niti besede več ne iztisnem in potem se zavem grenkobe in obenem veličastnosti tega poklica, ki ga nenadarjeni obrekujejo.

FINŽGAR: Rekla sva, da vam obrekovanje ne sme do živega.

ZOREC: Hja, obrekovanje naših intelektualnih krogov, res to me ne sme več zanimati, nikoli ne bom in ne morem vsem ugajati, to moram enkrat za vselej doumeti.

FINŽGAR: Delo bom nemudoma prebral in čim bo prilika – nesel v našo tiskarno. Dobro bi bilo, če bi se čez dve ali tri nedelje zopet srečala tu na uredništvu.

ZOREC: Razumljivo, ko boste rokopis prebrali. Čez dva ali tri nedelje, ko utegnete, tu na Resljevi.

(Na dramska lika počasi lega mrak.)

DRUGO DEJANJE

Isto prizorišče kot v prvem dejanju: uredniška soba, na delovni mizi spet "red v neredu", skozi okno vidimo ali slišimo spomladanski nalive, priprto okno se nekoliko odpre in dež prične padati v sobo. Finžgarju zastane korak na vratih, saj takoj vidi lužo, ki se nabira pod oknom in nemudoma zapre okno. Z obema rokama na hrbtu si ogleduje lužo in se smehlja.

FINŽGAR: Mar se danes pripravlja k vesoljnemu potopu ali kaj ?

ZOREC: Spet težave z oknom ? Dober dan.

FINŽGAR: Moker dan, Ivan, danes je moker dan.

ZOREC: Ne strpim več, kar vprašal bom: Boste res dali tiskati mojo knjigo pred Bevkovo ?

FINŽGAR: Zaradi dobe prednost, tako bom tudi pisal pisatelju, da ne bo mislil, da smo na Mohorjevi spremenili odnos do njegovega peresa in pisanja. Obletnica tisoč let stiškega samostana je dovolj častljiv dogodek, da tiskamo vaše delo prej, torej, kot sem rekel: zaradi dobe prednost.

ZOREC: Hvala vam.

FINŽGAR: Vaše delo bo izšlo kot slovenska večernica, verjetno z zaporedno številko petinosemdeset.

ZOREC(si veselo pomanje roke): Torej...je vse nared. Kaj bi obče rekli o mojem delu ?

FINŽGAR: Slavospevom nisem ravno nagnjen, rekel pa bi, da bo delo imelo precej hvaležnih preprostih bralcev, vi izhajate iz zemlje, zato vas mestni človek stežka razume.

ZOREC(se nenadoma zresni):

Nehvaležni pa bodo spet obrekljivi intelektualci !

FINŽGAR: Tudi na vasi ne zmanjka zlobnih jezikov, toda tam se obrekujejo, zaradi mejnih kamnov in dote, če pride knjiga v hišo, je to praznik. Takrat je večina spoštljivo tiho in še najbolj godrnjava hlapec in dekla sta tiho, ker znata slabo brati ali sploh ne znata brati in kaj bi obrekovala, če avtorja ne poznata.

ZOREC: Vaša prostodušnost mi dopade, pozna se vam, da se vam po žilah pretaka kmečka kri.

FINŽGAR(skoraj zavpije): Kaj kmečka, kajžarska kri, Ivan, kajžarska kri, če rečeš na vasi kmet, vsakemu pametnemu človeku priklíše človeka, ki ima posest in precej glav živine. Moj oče vsega tega ni imel, kajžar je bil, kajža pa je rajža.

ZOREC: Bo kar držalo.

FINŽGAR: Vaša ljubezen do zemlje je še bolj izborna. Kljub vsem naporom, da bi me ja razumeli, sem za marsikoga premoderen.

ZOREC: Pa saj pisatelj ni zabavljaj, v nadaljnjih delih, če jih Bog da, me čaka oris in opis gospodarstva, to ne bo ravno zabava. Branje ni in ne more biti samo zabava. No, čeprav je v življenju vsepolno lišpastih in smejočih deklet, pa se

vsak trezen oženi s preudarno, močno žensko. Tako zahtevna knjiga preživi, lahka pa se pozabi.

FINŽGAR: V Menihih se bere, da ne čislate lepote, temveč moč in trdnost.

ZOREC: Fran, tudi vi niste nevemkakšen pristaš lepote in res je lepa tista lepota narave, ki vstaja iz Jurčičevih del in tudi krasnoti njegovih mladih žena se človek ne more upreti in pisatelju verjame, ker z besedo res pogodi to stanje, ki ga človek vidi in spozna za lepo. Toda... (mu zastane glas)

FINŽGAR(ga bodri): Vedno je toda, da slišim vaš toda...

ZOREC: Toda, če je lepota samo štacunarski škrnicelj brez vsebine, če se po tem, ko se usuje, usuje takorekoč vse, potem jo res ni treba častiti tako, kot jo časte ti zelo mladi pisatelji in pesniki.

FINŽGAR: Vam pomeni več moč.

ZOREC: Ja, pa ne tista s katero se mladi kmetje postavljajo ob nedeljah pred cerkvijo ali ošabni veleposestniki na kmetskih zborih, tista, ki pomaga človeku preživeti, ko gruda ne da letine, ko živino pobirajo bolezni in poleg svetnih pridejo še srčne neprilike. Veste, koliko kmetov obžaluje, ker jih je nekoč opila in prevzela lepota in koliko gospodinj in kmetic takisto tarni. Videle so lepoto in postavo, ne pa karakter.

FINŽGAR: Kaj pa menite o zvezah, ki so sklenjene iz koristi ?

ZOREC: *Dobro vprašanje, o tem sem bral v Jalnovih Grobovih in vaši Razvalini. Vseprevečkrat vas izbira snubce dekletom. O srčnih zadevah robusten kmet bolj malo ve in v tem je težava.*

FINŽGAR: *Danes pa ste zgovorni, zadnjič sem bil jaz pri energiji, danes pa ste vi.*

ZOREC: *Upam, da vam ne kradem časa.*

FINŽGAR: *Krasti ne znate, to vidim, vesel sem, če kdo meni ukrade čas, saj ima življenje toliko obrazov, da vseh ne spoznaš.*

ZOREC: *Torej se knjiga že tiska ?*

FINŽGAR: *Stavci imajo rokopis že v rokah.*

ZOREC: *Prijetno vznemirjen sem.*

FINŽGAR(*ga potrepnja po rami*): *Še marsikdo bo praznoval z vami.*

ZOREC: *Novica, ki je v popolnem nasprotju z današnjim vremenom, dan je sicer otožen kot ciganska violina.*

FINŽGAR: *Posebnost nas ljudi je v tem, da sta svetloba in mrak v nas in če je razdejanje v nas, je razdejano tudi okoli nas, če nam je vedro, potem tudi sije okoli nas.*

ZOREC(*porogljivo*): *Tako pravi Lenčka v Razvalini življenja.*

FINŽGAR: Vidite, ne morem iz svoje kože.

ZOREC: Zdaj pa bi se poslovil, vseeno se mi zdi, da imate precej dela in da ste potrebni miru.

FINŽGAR: Tako sem se vživel v najin pogovor, da sem na svoje potrebe in tudi dolžnosti nekako pozabil.

ZOREC(mu stisne roko): Urednikovanje ni šala, zatorej nasvidenje in preprosto: hvala.

FINŽGAR: Pozdravljeni, Ivan.

TRETJE DEJANJE

Isto prizorišče kot v prvem in drugem dejanju: uredniška soba. Okno je zaprto. Skozi okno gledalec vidi odtenek modrine, neko spokojnost je čutiti na prizorišču dogajanja. Od časa do časa zaslišimo ptičji cvrkot. Finžgar stopi v sobo, poletno je oblečen, z belim robcem si otre pot s čela, nejeverno pogleda proti oknu in si vidno oddahne.

FINŽGAR: Danes ni vetra in ne dežja. Danes je na Mohorjevi čisto spodoben dan, kaj lahko pričakujem ? (se obrne in približa publiki) Potres ? Še eno vojno ?

Tako prvi del Belih Menihov je natisnjen, zadovoljen pisatelj Zorec, zadovoljen jaz; toda po tej knjigi prav gotovo še sledijo nadaljevanja... Lepo, da je tik pred upokojitvijo, pisana beseda potrebuje mir in zbranost. Oh, ko bi sam imel več miru, ta uredniška naglica... Ta večni nepokoj v mojem življenju.

V tej prezaposlenosti in uredniški naglici si občasno želim sinekure, skromne službe brez posebnega dela, da bi lahko več pisal. Toži se mi po časih, ko sem v Želimljah in Sori skoraj nemoteno pisal. (se nekoliko odmakne od občinstva) To niso mirne Želimlje niti prijetno šumeča Sora, ampak nemirna in hitro živeča Ljubljana.

Neznosno je vroče, Ljubljana vsa gori v soncu! Če hočeš vedeti, kaj je vročina, stopi v ta mestni avgustovski ogenj. (si ponovno otre pot s čela in se ponovno približa publiki) Nekaj me drži pokonci in vzpodbuja pri vsem tem. Morebiti bodo nekega dne literati, ki objavljajo pri Mohorjevi in drugje, razglašeni za Sonce, svetlo stran našega javnega in leposlovnega življenja. Sam Stvarnik ve za tiste, ki bodo še iz sence stopili na sonce in jih bo svetloba javnega priznanja obsijala. Srečal sem že takšne in prav tule pred uredniško mizo so zamahnili z roko: češ, prazne marnje, nak, prepozno je prišlo... In za marsikaterega pisatelja šele pozno posije sonce, takrat, ko je nekako že prepozno. Nisem

črnogled, samo pričevalec in izpovedovalec življenja sem, življenja, ki dela trdo z ljudmi, da bi ojekleneli in se utrdili. Čeprav sem in me imajo za besednika, pa se po tolikih letih ozrem v te svoje roke, roke doslovškega kajžarja. Razbrzdana zemlja mi je razbrzdala roke.

Ni lepo, toda vse presunljivo in za človeški rod dolgotrajno se rodi v čudnih okoliščinah: mnogi naši veliki prihajajo iz bajt in kajž, skoraj iz nič se prične vse veliko... Nad vsem tem pa je Stvarnik, ki mu pota ne vidiš in ne veš. Zakaj sem pripeljan na Mohorjevo ?

Zakaj urednik ? Človek mi še ni dal tega odgovora.

Od dvogovora mora človek preiti tudi k samogovoru. Danes v pisarno pač ni nikogar.

Mnoge privede pred uredniško mizo tudi lakota. Usmilil sem se človeka in praznega želodca, mu poklonil, ne plačal predujm in po sili pismar seveda ni nič vrednega napisal. Nič zato. Takrat sem nastopil kot duhovnik, ne kot urednik. Za pisateljstvo drži kot pribita ljubezen do jezika in znanje jezika.

Opazovanje, poznavanje življenja in seveda večšina peresa poleg daru. Dar je pač prvo in ta je od Boga, potem pa pride vaja za vajo in pero postane večščo. Nadarjenemu ni treba urednika in urejanja, potrebni so samo še stavci in dobršna mera tiskarske barve. Po sili pismarji pa pišejo stavke brez repa in glave. Želijo biti učeni, toda s to svojo učenostjo in zapletenim pisanjem dosežejo, da jih živa duša ne razume, še učenik ne. Nespretna peresa pišejo nesmisel za nesmiselom. Ti pa popravljalj! Ko pa je popravljeno, brž skazijo tekst. Ti pa ponovno popravljalj ! Ali pa rokopis nesejo drugemu uredniku, drugemu listu ali založbi, tam pa slišijo podobno kritiko na svoj račun. Vrtiljak brez blagajne, ta se vrti brez konca in kraja.

Ljudsko spoznanje, ki gre iz roda v rod, je najmočnejša dediščina, iz katere lahko literat črpa. Velikokrat sem avtorju svetoval branje ljudskih pesmi. Vso to ljudsko slovstvo pa govori, da ni ne konca ne kraja življenjskim skrivnostim. Spremljam zagate modernega sveta, tudi s peresom v roki, toda izvir moje

pisateljske moči je v ljudskem slovstvu. Izvir teče iz neke neimenovane davnine in tega se vsak dober literat zaveda. Tam, kjer sem se rodil, kjer so mi potekale deške igre in skrbi, tam so vse modrosti in neumnosti tega sveta – iz davnine v sedanjost teče vse to.

Pisatelj Zorec zdaj v zrelih letih čuti izvor in korenine.

Mladost je lepa, toda preveč zaposlena sama s seboj. Ko si star, začutiš, da je tudi zemlja stara v svojih navadah in razvadah, takrat te pričnejo zanimati počela in korenine. Koliko vizij, vsakdanjih resnic, prerokb lahko črpaš iz te davnine. Našim pisateljem sem zmeraj prigovarjal: vse, kar iščete, je tudi doma, očitno pa morate na tuje, da boste vedeli kaj je dom.

Vem, da mnogi izmed vas zakolnete: patriot, lokalpatriot...

Svojemu narodu ne pobegneš. Še pod takšno krinko svetovljanstva, si le človek iz določene dežele, z določeno krvjo v žilah in bolj, ko bežiš, bolj lezeš usodi in narodu v naročje.

Vse to je podobno tisti ljudski pripovedki o smrtniku, ki je bežal od smrti na tuje, zvečer, ko dospe v tuje mesto, mu smrt sporoči, da je prišel pravočasno.

Vem, da porečete: poleg patriota fatalist.

Danes ni vetra in dežja, pač pa je peklensko vroče. Kaj lahko še pričakujem ?

Sušo ? Potres ? Še eno vojno ?

Napisati moram pismo Francetu Bevku, zdaj pa je že skrajni čas...

Pisatelj Finžgar sede za uredniško mizo in prične pisati pismo. Na oder počasi lega mrak.

FINŽGAR(ponovno polglasno ponovi stavke): Danes ni vetra in dežja, pač pa je peklensko vroče. Kaj lahko še pričakujem ? Sušo ? Potres ? Še eno vojno ?

.

Spet zaslišimo veter, ki pritisne na stavbo, da zažvenketajo okna in zapoka po okenskem okvirju.

K o n e c